

יום העצמאות – מלחמה, טהרה וטהרנות

בספר ויקרא לומדים אנו את דיני טומאה וטהרה. רובו של תחום זה קשור בעבודת המקדש. נפש טמאה "בְּכָל קִדְשׁ לֹא תִגַּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תֵבֵא" (ויקרא יב, ד). היא חייבת בטקס היטהרות וטבילה "וְרָחַץ בַּמִּים וְטָהַר" (שם, יד ח). לטקסים אלה יש מקום במסורת היהודית עד עצם היום הזה, מקום ממשי ומקום סמלי. הדוגמה הבולטת ביותר היא "נטילת הידיים" המוטלת עלינו בהזדמנויות שונות. זאת היא רחיצת ידיים כפשוטה, אך גם מסר סמלי הדורש מהאדם להיות "נקי כפים" באופן עמוק יותר: "מִי יַעֲלֶה בָהֶרֶץ וְיָמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קִדְשׁ? נָקִי כַפַּיִם וְבֵר לֵבָב..." (תהלים כד ג-ד). על משמעות הסמלית של ניקיון הכפים עמד הנביא ישעיהו (א, טו-טז): "וּבְכָרְשָׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינֵי מִכֶּם... וְדִיכֶם דָּמִים מְלֹאוּ. רָחֲצוּ הַזְּפוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעֲלָלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינֵי חֲדָלוּ הָרָע". הניקיון הוא סמל לטהרה.

זוכר אני בנוסטלגיה את עמנואל לוינס, הפילוסוף היהודי הגדול. לוינס היה בקיא במכמני השפה והתרבות היהודיות הקלאסיות. בהזדמנות אחת, הביע לפני את התפעלותו מהחידוש הלשוני של העברית המודרנית: "טהרה הנשק". הוא חיקה בידיו החזקות רובה כשהוא מסתכל בתוך הקנה לדעת אם אומנם נקי הוא, ואמר מעין הדברים האלה: "בטירונויות לימדו אותנו את 'ניקיון' הנשק. והנה כאן מלמדת אותנו העברית, לא ניקיון אלא 'טהרה'". טהרה היא יותר מאשר ניקיון. הניקיון יכול לשמש מטרות טמאות. הטהרה מסרבת לעשות כך.

* * *

יום העצמאות מייצג עבורי "ראשית צמיחת גאולתנו". הגאולה הייתה תמיד קשורה בחזון השלום עלי אדמות: "וְנִכְתְּתוּ חֲרֻבוֹתֶם לְאַתִּים וְחֲנִיתוֹתֵיכֶם לְמִזְמְרוֹת לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיהו ב, ד). אולם, המדינה קמה על בסיס מציאות אחרת, ריאלית ואכזרית, עליה קרא הנביא: "קִדְשׁוּ מִלְחָמָה הָעִירוּ הַגְּבוּרִים וְגִשּׁוּ יַעֲלוּ כָל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה. כְּתוּבוּ אֶתִּיכֶם לְחֲרֻבוֹת וּמִזְמְרוֹתֵיכֶם לְרִמָּחִים, הַחֲלֹשׁ יֵאמָר גְּבוּר אֲנִי" (יואל ד, ט-י). יום העצמאות מסמלת את הפיכת חולשת הגלות לגבורה. יום הזיכרון מסמל את טרגדיית המלחמה. אכן יש בשני ימים אלה מסר ייחודי ועצוב, על הטהרה. הטהרה וניקיון הכפיים המוחלטים הם בלתי אפשריים. הידיים תהיינה טמאות מדם המלחמה, ולפעמים שלא במתכוון, כאשר נלחמים עם אויבים שאין להם שום רסן מוסרי, גם בדמם של חפים מפשע.

אנשי מוסר רבים דורשים את הטהרה המוחלטת. חיפוש זה נראה לי מקביל לאותן הפרעות נפשיות בהן אנשים רוחצים וחוזרים ורוחצים את ידיהם באופן קומפולסיבי. אין לי ספק שאחד מששים מכפייתיות חיונית לכל אדם. מעבר לכך, היא פתולוגית. תופעת הסרבנות היא בעיני ביטוי לאותה כמיהה פתולוגית לטהרה שלמה ולסטריליות מוחלטת שלעולם לא תדע שבעה. היא לא תתממש בעולם הזה, אף אם נהיה נשלטים על ידי סרבנים מצפוניים.

האשמה האובססיבית היא סכנה, אך גם האשמה הוירטואלית והדמיונית. אחד מגדולי תנועת המוסר, רבי שמחה זיסל זיו, ה'סבא מקלם', לימד אותנו את משמעותו העמוקה של מושג ה'דעת' כשונה ממושג החכמה. לפעמים החכם הוא חסר דעת. אם נשתמש בדגם הטלביזיה נוכל לתרגם את דבריו לעולמנו המושגי המודרני. ה'דעת' עבור רבי שמחה זיסל, היא המקבילה של מושג הרזולוציה, שאנו מכירים כל כך יפה ממסכי הטלביזיה וצגי המחשב. רזולוציה היא האפשרות להבדיל בין שתי נקודות קרובות מאוד אך לא זהות. הדעת היא האפשרות להבדיל בין שתי סיטואציות שלמרות שהן נראות קרובות, הן לחלוטין שונות. הדעת מלמדת אותנו להבדיל למשל, בין טנק קומוניסטי בבודפשט לבין טנק ישראלי בעזה. לבעיית הרזולוציה, אנו חייבים להוסיף את בעיית המסגרת. נוכל להוסיף אינצ'ים למסך, אולם הוא רק יגדיל את התמונה המבוזבזת, המסתירה חלק קריטי של המציאות שאינו נראה במסך. הדעת היא האפשרות להשתחרר מכבלי המסגרת, להבין את ההקשר החסר, להיות מודע ל"אפקטים המיוחדים", לפעולות המצלמות ולקסם התפאורה היוצרים את האשליה של המציאות הוירטואלית.

לפנינו חזית המתווספת למלחמותנו הצבאיות והכלכליות. ביטא זאת באופן מופלא, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב מוולוז'ין, בפירושו לפסוק בספר דברים (כו, ו): "וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים". הנצי"ב עומד על מוזרות דקדוקית: "וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ" במקום "וַיִּרְעוּ לָנוּ" (במדבר כ, טו). הנצי"ב מסביר מוזרות זאת בדרשה מבריקה בה מהדהדים דברי ההגדה: "וירעו אותנו המצרים: עשו אותנו לרעים". המצרים ציירו אותנו כרעים "שחשדו אותנו ואמרו ונוסף גם הוא על שונאינו וגוי מה שלא עלה על דעת ישראל". את זאת למד הנצי"ב מהאנטישמיות הצארית, שהגיעה לשיאה ב"פרוטוקולים של זקני ציון", ואנו – חוזרים ולומדים זאת מהדמוניזציה של הציונות ושל מדינת ישראל, בפי עיתונאים, פוליטיקאים ואנשי רוח גם יחד. זאת דמות דמיונית ודמונית, שיוצרה הצליחו למכור, ואף באופן מופלא – להאמין בה בעצמם.

גזרה עלינו ההיסטוריה שנצטרך להלחם על חיינו. אך גם מלחמה אחרת חשובה לעצמאותנו, המלחמה על דמותנו. מקרבנו מטיחים עלינו: "הכוח משחית!". בספרה הנתעב 'אייכמן בירושלים' האשימה חנה ארנדט את היודנרטים בזמן השואה במעין שותפות עם השטן. האשמה זאת היא בעיני נתעבת, בייחוד מעטה של מי שהייתה מוכנה להגן על הפילוסוף המתועב היידגר שכרת ברית פילוסופית עם הנאצים. אלא שפעולת היודנרטים מעידה שחוסר

הכוח עלול להשחית עוד יותר מכוח. חוסר הכוח שם אותנו בפני דילמות בהן כל הדרכים טרגיות ובלתי אפשריות. הכוח מחייב אותנו לטהרה. לא לטהרה הנברוטית המנסה להסיר כתמים וירטואליים ככתמי הטלביזיה. אך גם לא בטהרה האובססיבית החרדה מהכתמים הנולדים בפגישה הבלתי נמנעת שבין רוחצים לבין רוצחים. המקרא דרש טהרה למשכן. מי ייתן ונוכל להיות טהורים בטהרה מוחלטת. המקרא הבין שזה בלתי אפשרי ולפיכך אנו זקוקים לכפרה (ויקרא טז, טז): "וְכָפַר עַל הַקֹּדֶשׁ... וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אֹתָם בְּתוֹךְ טְמֵאָתָם". אנו זקוקים לכפרה, ולמרות זאת אסור לנו להיכנע לקומפולסיביות של טהרה לא ריאליסטית, המשרתת לפעמים דווקא את הטומאה.